

Doç.Dr.AliBalcı:

“ENBÜYÜK ENGEL MİLLETİN HAFZASIDIR”

Ekonomik durumunu düzeltmiş, demokratikleşme yolunda önemli adımlar atmış, refahı yükseltmiş olan Türkiye’de darbe beklentisi neredeyse yok gibiydi. Buna rağmen gerçekleşen 15 Temmuz darbe girişiminin başarısız oluşunun sebeplerini Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden Ali Balcı ile konuştuk.

KONUŞAN: MUNİSE ŞİMŞEK munise.simsek@derintarih.com

Geçmişteki darbelerle kıyasla 15 Temmuz darbesinin başarısız oluşunun sebepleri nelerdir?

Türkiye’de 80’lerden sonra hükümetin ilgası ve sivil yönetim kadrosunu askerine ele geçirmesi gibi klasik bir askerî darbenin yapısal imkânı kalmamıştır. 28 Şubat darbesi ve 27 Nisan bildirisi hükümetlerin asker tarafından uyarılması şeklinde gerçekleştiğinden klasik darbe tarifine uymaz.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi ise yöntem ve amaçlarıyla klasik bir darbeye karşılık gelmektedir. Fakat fazlasıyla organize ve iyi planlanmış olmasına rağmen başarısızlık-

la sonuçlanmıştır. Neden başarısız olduğu uzun bir tartışmayı beraberinde getirecektir ve getirmiştir de.

Bu tartışmaya bir katkı olması açısından neden başarısız olduğu noktasında 6 farklı yapısal dinamiğin etkili olduğunu söyleyebilirim. Elbette darbenin erken saate alınmak zorunda kalınması, Erdoğan’ın liderliği gibi çok sayıda faktör bu başarısızlıkta rol oynamıştır. “Neden bu zamanda böylesine organize bir darbe başarısız oluyor?” sorunun yapısal cevaplarını anlamak ise çok daha elzemdir.

İlki, 1990’lar öncesinde olduğu gibi iletişimin kontrolünün imkânsız

» lorepre pro comniat empostio minia illorum
fugitium quae conet que nulparc itatinciae
prorian Sam eaqui consequ

hale gelmesi, diğer ifadeyle darbe girişimcilerinin, darbeye direnecek ve bu direnişi mobilize edecek kişilerin iletişim imkânlarını kapatmalarının imkânsız oluşudur. Dolayısıyla bu bize darbeyi her şeyi olup bittikten sonra haber almış olan Adnan Menderes’in destekçilerinin neden bir itaatsizlik eylemi ortaya koyamadığını da açıklıyor. 15 Temmuz’u 16 Temmuz’a bağlayan gece Başbakanın ve daha da önemlisi Cumhurbaşkanı’nın kalabalıkları darbe aleyhine mobilize etme imkânı darbeyi başarısız kılan en önemli yapısal nedenlerin başında geliyor.

İkincisi, ilkinin yeterince açıklayıcı olmadığı noktada devreye giren bir faktör. Örneğin “Mısır’da Mursi destekçilerini sokağa çağırma imkânına sahipken nasıl oldu da darbe gerçekleşti?” sorusunu da cevaplayabilir. Bu faktör Türkiye’de askerî darbenin ana omurgasını oluşturan silahlı gücü dengeleyebilecek başka bir silahlı gücün mevcudiyetidir. Bu güç, önemli ölçüde Emniyet Teşkilatı olduğu gibi, darbe fikrine karşı

çıkan ordu içindeki silahlı unsurlar da buna dahil edilebilir. Bu dengeleyici güç 15 Temmuz örneğinde kritik operasyonları üstlendiği gibi, sokağa inen halkla birlikte darbeyi birimleri teslim almıştır.

Peki, polis neden askerlerden yana değil de halktan yana tavır aldı?

Bu kritik soru bizi üçüncü tespitte götürür zaten. Bu soru önemli çünkü darbe Cemaate yönelik tasfiyelerin henüz başlamadığı 2013 yılında yapılmış olsaydı, Emniyet büyük olasılıkla darbecilerden yana tavır alacaktı. Aradan geçen üç yılda iktidarın düşmanını hem tanıması, hem de önemli ölçüde tasfiye etmesi, dengeleyici silahlı gücün devreye girmesini sağlayan en önemli dinamiktir.

Dördüncü yapısal faktör yine üçüncüsüyle ilgili. AK Parti’nin iktidarda geçirdiği uzun süre, kamu kurumları (belediyeler, valilikler vs.) basın ve iş dünyası üzerinden bir “sadakat” üretilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla bu kurumsal aktörlerin darbeye fiili olarak direnmesi

(örneğin İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ni ele geçirme operasyonu sırasındaki direniş) darbe unsurlarının mevzi kazanmalarını engellemiştir.

Beşinci olarak, hem akademik/entelektüel düzeyde, hem de siyasi düzlemde önceden yaşanan kötü hatıraların sebep olduğu ciddi bir darbe karşıtlığının zuhur etmesidir. Dolayısıyla darbe karşıtı bu kültür sayesinde, buna uzun süredir hükümete şiddetle muhalefet edenleri de dahil etmek mümkün, darbedense AK Parti’ye destek verdiler.

Sonucu yapısal sebep nedir?

Son ve belki de en önemli neden, daha önceki darbelerin gerçekleştiği ortamdan farklı olarak bugün Türkiye’de ideolojik pozisyonların ötesinde güçlü ve geniş bir orta sınıf varlığıdır. Orta sınıf siyasi krizlerde kaybetme ihtimali en yüksek olan sınıftır. 1980’lerden itibaren yaşanan ekonomik liberalleşmenin ürettiği bu orta sınıf İstanbul ve Ankara’da sokaktaki tankların karşısına çıkan ve onlarla adeta sokak >>

savaşını yürüten kalabalığın önemli bir kısmını oluşturuyordu.

15 Temmuz darbe girişimi ile çağdaş darbeler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

Bize en yakın ve en aşına olduğumuz darbe 2013'te Mısır'da Mursi yönetimine yönelik gerçekleştirildi. İki ülke arasındaki toplumsal dinamiklerdeki farklılık ve Cemaat gibi bir yapılanmayı istisna edersek karşılaştırma yapmak mümkün. Bu karşılaştırmanın en temel sorusu sanırım şöyle formüle edilebilir: Mursi taraftarları Mısır'da sokağa dökülmesine ve Mursi'nin darbeye direneceğini ilan etmesine rağmen neden askerî darbe başarılı oldu?

Bu bizi darbenin tek başına halkın sokağa inmesiyle engelleneceği gibi romantik bir analizden de kurtarabilir. Bu, halkın darbenin engellenmesindeki rolünü inkâr etmek değildir. Aksine silahlı kalabalıkların silahlı bir darbe gücüne karşı direnişinin tek başına başarıya ulaşma şansının olmadığını söylemeye çalışıyorum. İlk soruya cevaben belirttiğim 6 dinamikten Mursi yönetimindeki Mısır söz konusu olunca sadece bir tanesinin geçerli olduğunu (darbe aktörlerinin iletişimde mutlak kontrolü kurması

nın imkânsızlığını) görüyoruz. O da Türkiye'deki kadar belirgin ve etkili değildi. Sonuç, maalesef Mısır'da ordunun çıplak gücü karşısında herhangi bir koruyucusu olmayan direnişçiler hem hayatlarını, hem de demokrasilerini kaybettiler. Bu ayrımı sanırım romantizme takılıp kalmanın bizi ne kadar yanlış bir noktaya taşıyacağını göstermesi bağlamında önemlidir.

Bu darbe gelecekte TSK'yı nasıl etkiler? Büyük bir prestij kaybetti. Telafisi için ne tür önlemler alınabilir?

Kısa ve uzun vadeli etkiler olarak ikiye ayrılabilir. Kısa vadede yüzleştiğimiz etkilerin herkes farkında zaten. Türk Silahlı Kuvvetleri, Türkiye için PKK ve DAES ile mücadelenin önemli bir ayağını, yani sahadaki mobil gücünü oluşturmaktadır. TSK içinde yaşanan belirsizlik ve güvensizlik bu iki mücadeleyi de etkileme potansiyeline sahip. Fakat bu noktada iki olumlu durumdan bahsetmek gerekiyor. Birincisi, son üç yıldır darbeci Cemaat sınıfından temizlenen Emniyet her iki terör örgütü ile mücadelede etkin ve TSK'nın durumundan kaynaklanabilecek zafiyeti kapatabilir. İkincisi, TSK enerjisini ciddi ölçüde tüketen bir ayak bağından kurtulmuş oldu.

Bu yeni durum TSK'yı terörle mücadelede daha etkin hale getirebilir.

Uzun vadeli etkilere gelince, bu konuda daha çok temenni ağırlıklı öngörülerde bulunabilirim.

Birincisi, TSK'nın demokratik standartlara çekilmesi. Uzun süredir hayata geçirilmeye çalışılan bu yapısal düzenlemelere devam edilmeli. Belirtmek gerekiyor ki, 15 yıldır devam eden bu yapısal düzenlemelere ve ordunun demokratikleşmesi çabalarına rağmen girilen bir askerî darbemiz oldu. Bu paradoksun daha detaylı çalışmalarla açıklanması gerek.

İkincisi, genelde bütün devlet kurumlarında, özelde ise TSK'da liyakat temelli bir personel sisteminde ısrar ve hassasiyet gösterilmesi.

Üçüncüsü, TSK'nın toplumla ilişkisini restore etmesi. Darbe yapan ve kendi vatandaşı ile arasında ideolojik duvar bulunan bir ordu imajını, bürokratik bir kurum olarak vatandaşın hizmetinde bir orduya dönüştürmek bu restorasyonun temel hedefidir. Yine toplumda militarizm olarak tanımlanabilecek kültürden, diğer bir ifadeyle her hal ve şart altında orduyu öncelikli meselelerin çözümünde ordunun yöntemlerini öncelikli görmek gibi semptomları olan toplumsal bir va-

kıadan kurtulmak da gerekiyor.

Harp okullarında okutulan müfredat ve eğitim anlayışına müdahale etmek de gerekmez mi militarizmi yok etmek için?

Elbette, ordu ve toplum arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesi noktasında en önemli adımların başında bu gelmekte. Subayların eğitiminde kullanılan müfredat ordu mensupları ve toplumun geri kalanı arasında asker lehine işleyen bir hiyerarşi kurmaktadır. Bu hiyerarşinin kendisi askerî darbeleri mümkün ve rasyonel hale getiren temel unsur oldu.

Peki gelecekte ordu içinde Cemaat veya başka gruplara hizmet edecek cuntaların oluşumunu engellemek için neler yapılabilir?

Bir önceki soruda belirtilen temennilerin yanı sıra siyasî aktörlerin, "orduda siyasallaşma" tabiri edilecek bir olgunun ne kadar hassas bir konu olduğunun farkında olması gerekiyor. Biliyoruz ki, önceki askerî darbeler ordunun siyasallaşmasının bir sonucudur. Bu siyasallaşma ve ordunun kendisini bir siyasî pozisyonun koruyucusu olarak görmesi, bu ülkenin çok sayıda darbe görmesinin en önemli nedenlerinden biri. AK Parti'nin en önemli hatalarından biri, bu siyasî ideolojinin tasfiyesini kestirme bir yoldan gerçekleştirme politikası ve bunun başka bir siyasallaşmaya (yani orduda Fetullahçı yapılanmaya) kapı açacak şekilde yürütülmesi olmuştur. Dolayısıyla son darbe (girişimi) bu yeni siyasallaşmanın sonucudur. Böylesi bir tehlikle karşılaşmanın en önemli garantisi, ordunun (ve benzer şekilde Emniyetin de) siyasallaşmasının önüne geçilmesidir.

Son yaşadığımız elim hadise neticesinde "Türkiye için darbeler dönemi sona ermiştir" deniliyor. Katılıyor

ALİ BALCI KİMDİR?

2002 yılında Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun oldu, yüksek lisansını Sakarya Üniversitesi'nde yaptı. Doktora-sını 2010 yılında tamamladı. Halen Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde görev yapmakta ve lisans/yüksek lisans düzeyinde dersler vermekte.

Kitapları: *Türkiye'de Militarist Devlet Söylemi* (Kadim, 2011); *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar* (Etkileşim, 2013); *Dış Politikada Hesaplaşmak: AK Parti, Ordu ve Kemalizm* (Etkileşim, 2015), *The PKK-Kurdistan's Workers Party's Regional Politics During and After the Cold War* (Palgrave, 2016). Ayrıca *Ethnicities, Journal of South Asian and Middle Eastern Studies, Insight Turkey, Mediterranean Quarterly, Turkish Studies, Uluslararası İlişkiler, Middle East Critique, Ortadoğu Etütleri, Akademik Orta Doğu* gibi dergilerde makaleleri yayınlanmıştır.

musunuz?

Akademik çalışmalarındaki temel iddiam, Türkiye'de klasik tarzda askerî darbelerin 1980'lerin sonu itibarıyla sona erdiği şeklindedir. Diğer bir ifadeyle, askerî darbe teşebbüsü olabilir ama bunun gerçekleşmesi mümkün değil fikrini savunuyordum. Fakat 15 Temmuz darbesinin planlanan saatte, yani sabaha karşı yapılması durumunda çok daha ciddi sonuçları olabileceği ihtimali, bu darbeyi hiçbir şekilde hafife almamız gerektiğini gösteriyor. Nitekim çok iyi planlanmış ve zekice düşünülmüş bir darbe planı ile karşı karşıyayız.

Fakat bu rezerve karşılık sorunuzda bahsettiğiniz argümana katılıyorum. Bunu yukarıda darbenin neden başarılı olmadığını açıklarken kullandığımız yapısal nedenlerden hareketle söylüyorum. Üstelik bu nedenlere yeni ve hayli önemli bir yenisi daha eklenmiş durumda. Darbeye teşebbüs edecek olanlar sadece başarılı darbe örneklerine sahip değiller. Artık darbeyi bastırmış bir ülke ve toplum var. Millet'in hafızası darbeye yelteneceklerin aşması gereken en büyük engel.

AK Parti hükümetlerinin en büyük hedeflerinden biri, bazı yasakların kaldırılarak temel hak ve özgürlüklerin alanının genişletilmesi, diğer bir ifadeyle Türkiye'nin normalleşmesiydi. Son olarak şunu sorayım: 15 Temmuz darbe girişimi bu politikaları olumsuz yönde etkiler mi?

Olumsuz yönde etkileyeceğini düşünmüyorum. Darbe AK Parti iktidarına siyaseten son aşamaya geldiğinde çok ciddi ideolojik çatışma yaşadığı aktör ve kurumların kendisinin yanında olduğunu gösterdi. Bu çok hafife alınacak bir deneyim değil. □

